

Život i djelovanje kotorskih patricija u Mlecima od 16. do 18. stoljeća

Na osnovi oporuka iz mletačkog Državnog arhiva u prilogu se prikazuju temeljne značajke života i djelovanja kotorskih patricija u Mlecima od 16. do 18. st.

Proučavanje bogatog gradiva iz mletačkih arhiva i knjižnica neosporno svjedoči o višestoljetnom procesu hrvatskih iseljavanja na područje Veneta i u Mletke.¹ U njima su sudjelovali iseljenici sa cjelokupnog hrvatskog državnog i etničkog prostora te su - iako nejednakim brojčanim omjerom - u strukturi hrvatske prekojadranske dijaspore zastupljena područja od Slavonije, preko središnje Hrvatske, Like, Krbave, Primorja, Istre, Kvarnera, Dalmacije, Dubrovnika i Boke, pa sve do unutrašnjosti Bosne. Raščlamba najčešće korištenog gradiva - bilježničkih oporuka (*Notarile testamenti*, dalje: NT) pohranjenih u mletačkom Državnom arhivu (*Archivio di Stato di Venezia*, dalje: ASV) - svjedoči kako je Boka i njezin glavni grad Kotor (tada u sastavu mletačke pokrajine Albanije) - područje koje je tijekom prošlosti iznjedrilo najveći broj naših iseljenika u Mlecima.²

Ispitivanje velikog broja izvora (preko 300 oporuka) pokazuje da učestalija kotorska iseljavanja u Mletke započinju 20-ih godina 15. stoljeća. Postupno rastu od 40-ih godina istoga stoljeća, a trostruki uspon postižu u zadnjoj četvrtini 15. stoljeća. Potom nastupa polagan, ali siguran pad broja kotorskih useljenika. Ipak, tijekom čitavog 16. stoljeća učestalost kotorskih iseljavanja u Mletke vrlo je visoka i prednjači istovrsnim pokazateljima za druge hrvatske krajeve. U 17. i 18. stoljeću pad useljavanja se nastavlja te uglavnom se zadržava na razini s početka 15. stoljeća. Takvi se pokazatelji u cjelosti uklapaju u opće trendove hrvatskih prekojadranskih iseljavanja, poglavito migracija sa istočnojadranske obale u Veneto i Mletke u razdoblju osmanlijskih prodora od 15. do 18. stoljeća.

Razlozi tako učestalih iseljavanja su, s jedne strane, uključenost Kotora u državu Sv. Marka, unutar koje Mleci kao glavni grad postaju čestim odredištem svih poduzetnika (po-

¹ Usporedi neke moje prethodne radove: Prisutnost doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest (dalje: Radovi ZHP), sv. 26, Zagreb 1993, 39-78; Zadrani u Veneciji od XIV. do XVIII. stoljeća, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 35, Zadar 1993, 63-119; Dubrovčani u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, sv. 32, Dubrovnik 1994, 15-57; Hrvati u Chioggi od 15. do 18. stoljeća, Radovi ZHP, sv. 28/1995, 71-83; Hrvati na mletačkom otoku Muranu (XIV-XVII. stoljeće), *ibid.*, sv. 30/1997, 29-41; Hrvati na mletačkom otoku Giudecca (XV.-XVII. st.), *Historijski zbornik*, god. L, Zagreb 1997, 59-66.

² Zbirna raščlamba hrvatskih oporuka u Mlecima pokazuje da Kotorani broje 15,7 % od ukupnog broja naših iseljenika. Drugi gradovi (izuzetkom Zadrana koji broje 13,8 %) prisutni su u strukturi hrvatskih iseljenika u Mlecima s manje od 10 % (primjerice, Splitsani i Šibenčani broje 8 %, Dubrovčani 6 %, itd.).

najprije trgovaca i pomoraca) i osoba koje trajnim zapošljavanjem žele riješiti temeljna egzistencijalna pitanja. S druge strane, osmanlijski prodori i osvajanja, koja se tijekom toga razdoblja približavaju kotorskim zidinama, te u svezi sa tim otežana gospodarska komunikacija sa zaleđem, nagnati će brojno pučanstvo da iseljavanjem u prekojadranske krajeve (od Furlanije do Apulije) pronađu sigurnije uvjete življenja. Mnogi od njih, stekavši stalno zaposlenje i zasnovavši obitelj, trajno ostaju u Mlecima i najčešće se više ne vraćaju u rodni kraj. Upravo će oni svojim životom i djelovanjem tvoriti nezaobilaznu sastavnicu hrvatske iseljeničke skupine u gradu na lagunama.

Pretežit broj Kotorana u Mlecima bio je zaposlen u zanimanjima pomorskog (30,7 %) i obrtničkog (30,7 %) značaja te na ove dvije djelatnosti zajedno otpada ukupno 60 % iseljenika. Brojni Kotorani djelovali su u gradu na lagunama kao trgovci različite specifikacije i opsega poslovanja, kao obnašatelji pojedinih državnih i vojničkih službi, a mnogi se spominju i kao svećenici i redovnici u tamošnjim crkvenim i samostanskim ustanovama. Većina pripadnika kotorske iseljeničke skupine ubrajala se u srednji i niži društveni sloj (pučane), uklapajući se time u prosječnu strukturu većine hrvatskih iseljenika u Mlecima. Njihove su gospodarske mogućnosti nevelike, poduzetnička nastojanja ograničena isključivo na grad u kojem borave, a stečeni kapital i imetak nedovoljni za otpočinjanje razgranatijih poslovnih pothvata. Nasuprot njima izdvaja se brojčano mali dio iseljenih Kotorana koji su po svojim gospodarskim mogućnostima, kapitalu, razgranatosti poslovanja i društvenom standardu u velikoj mjeri odudarali od prosjeka.

Jedan od temeljnih pokazatelja jedinstvenosti i zajedništva kotorske, ali i hrvatske iseljeničke zajednice u cjelini, jest utvrđivanje njihovog mjesta stanovanja i obavljanja profesionalne djelatnosti. Vrela nedvojbeno potvrđuju da preko 50 % iseljenika iz Kotora obitava u istočnom gradskom predjelu Castello, poglavito u središnjoj župi S. Pietro di Castello, mjestu najučestalijeg višestoljetnog okupljanja većine iseljenih Hrvata. Tu su se nalazili arsenal i brodograđevni škverovi, najčešće mjesto njihovog zapošljavanja, a tu je bila podignuta i Bratovština sv. Jurja i Trifuna (*Scuola degli Schiavoni*), središnja ustanova okupljanja naših iseljenika.

Tijekom svih proteklih stoljeća Kotorani su činili najbrojniji i djelovanjem najaktivniji dio hrvatske iseljeničke zajednice u Mlecima. Jednu od posebno važnih sastavnica u sklopu njihovog iseljavanja i djelovanja u gradu na lagunama zasigurno čine predstavnici elitnijeg dijela stanovništva grada Kotora. Riječ je članovima kotorskih patricijskih obitelji koji su tijekom cjelokupnog promatranog razdoblja učestalo pristizali i na različite načine djelovali na širem području Apeninskog poluotoka. Mleci - glavni grad i kulturno središte - najčešće je i vrelima dobro potvrđeno mjesto njihovog učestalog dolazanja, življenja i stvaranja. Neki od njih dolazili su u grad na lagunama samo na kraće vrijeme, ondje stjecali potrebno visokoškolsko obrazovanje (najčešće na središnjem učilištu Mletačke Republike u Padovi) i upoznavali se sa suvremenim kulturnim i idejnim strujanjima te se obično potom vraćali u domovinu i u matičnoj sredini pronosili kulturne utjecaje europskoga zapada. Neki su pak u Mlecima ostajali niz godina ili trajno te su svojim aktivnim sudjelovanjem u javnom životu grada doprinosili njegovom svekolikom razvitku. Svojom brojnošću, učestalošću spominjanja u mletačkim vrelima tijekom niza stoljeća, gospodarskim mogućnostima i društvenim ugledom, kotorski su patriciji predstavljali najelitniji dio hrvatske prekojadranske iseljeničke zajednice.

U ovome radu nastojat ću na osnovi oporuka iz Državnog arhiva u Mlecima - prikazati tijek iseljavanja, prisutnost i temeljne vidove djelovanja kotorskih patricija u Mlecima. U radu ću koristiti isključivo nove i do sada neobjavljene podatke o kotorskim patricijima u

Mlecima.³ Podaci poznati u historiografiji biti će korišteni samo onoliko koliko je to potrebno za razumijevanje pojedinih istraživačkih pitanja.

Oporuke kotorskih patricija u Mlecima koje se koriste u ovom radu obuhvaćaju raspon od 1431. do 1780. godine. Većina oporuka potječe iz druge polovice 16. te iz prve polovice 17. stoljeća. Takvi pokazatelji ne podudaraju se s općim trendom kotorskih iseljavanja u Mletke, koja najjači intenzitet dostižu tijekom druge polovice 15. stoljeća. Budući da su patriciji brojčano nevelika i načinom djelovanja zasebna skupina u odnosu na pretežit broj ostalih iseljenika (pripadnici srednjeg i nižeg sloja gradskih pučana), specifičnost njihovog pribivanja u Mlecima je očekivana. Isto tako, kotorski patriciji najčešće ne borave u Mlecima trajno, već su ondje smješteni privremeno, poglavito poradi obavljanja raznih poduzetničkih poslova, vojne službe ili diplomatskih misija. Razlozi njihovog boravka u Mlecima nisu, kao u slučaju većine njihovih siromašnijih sunarodnjaka, uvjetovani ratno-političkim i gospodarskim teškoćama u matičnoj sredini, već su poglavito motivirani osobnim (obiteljskim i poslovnim) potrebama.

S obzirom na razdiobu oporuka prema oporučiteljima, prednjače odvjcti kotorske patricijske obitelji Bolica, dok se u nešto manjem broju primjera spominju pripadnici rodova Buća i Bizanti. Riječ je o vodećim kotorskim patricijskim rodovima, čiji su odvjcti pokoljenjima imali istaknutu ulogu u javnom životu grada Kotora i Boke. Osim spomenutih rodova, oporuke u svom sadržaju bilježe i spomen čitavog niza drugih kotorskih patricija koji su na različite načine bili povezani s Mlecima (iz obitelji Drago, Grubogna, Pasquali, Zaguri i dr.). Kad je riječ o spolu oporučitelja, prednjače oporuke muškaraca, dok je spomen žena dvostruko manji.

Mletački bilježnici navode kotorske patricije imenom, imenom oca i prezimenom te oznakom mjesta njihovog podrijetla (*de Cataro*). Supruge i kćeri patricija zabilježene su - osim vlastitim imenom, i navođenjem očevog i suprugovog imena. Uz spomen osobnih imena i mjesta podrijetla bilježnici često naznačuju i društveni status oporučitelja (*nobile*). Uz pojedine patricije navedena je i pobliza oznaka djelatnosti ili službe koju u tom trenutku obavljaju. Tako je, primjerice, uz podatke o Tripunu Bolici navedeno da u trenutku pisanja oporuke (1635. god.) obnaša službu vojnog zapovjednika (*governator*) pograničnog područja na mletačko-turskoj granici u Boki. Uz ime patricija Frane Buća izrijekom je naveden čin koji je obnašao u mletačkoj vojnoj službi (*sargente general*), a uz njegovog rođaka Jeronima spomenut je naslov doktora prava (*dottore*).⁴ Kad je riječ o paštrovskom ogranku kotorske obitelji Buća, poznate po razgranatoj poduzetničkoj djelatnosti uzduž Jadrana i Sredozemlja, tada se uz ime novodi i njihova temeljna djelatnost - trgovina (*mercadante*).⁵

Potrebno je naglasiti da su svi navedeni osobni podaci kotorskih patricija vrlo potpuni i ujednačeni u svim primjerima, što nije slučaj s pripadnicima nižeg društvenog sloja (kojima se najčešće navodi samo osobno i očevo ime, mjesto podrijetla i zanimanje). Stoga i prema ovom obilježju pripadnike patricijskih rodova možemo smatrati elitnijom skupinom hrvatskog iseljeničtva u gradu na lagunama.

³ Zasebno istraživanje zasigurno bi iziskivala kotorska patricijska obitelj Zaguri, čiji su članovi 1646. god. stekli status punopravnih mletačkih plemića. Kako ne posjedujem nijednu njihovu oporuku te budući da bi osvrn na njihovo djelovanje iziskivao zaseban rad, u ovom će istraživanju oni biti izostavljeni.

⁴ Jeronim Buća doktorirao je pravo u Padovi 1628 godine. Vidi: M. P. GHEZZO, I Dalmati all'Univerità di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601-1800, Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria, sv. XXI, Venezia 1992, 38.

⁵ ASV, NT, b. 123, br. 27, 1635; b. 212, br. 30, 1780; b. 82, br. 38, 1649; b. 413, br. 355, 1557.

Neredovit i privremen boravak kotorskih patricija u Mlecima uvjetovao je da su podaci o točnom mjestu njihova stanovanja zabilježeni manje redovito nego kad je riječ o stalno nastanjenim žiteljima Mletaka. Ipak, prema postojećim podacima, vidljivo je da kotorski patriciji pretežno stanuju u istočnom gradskom predjelu Castello (u župama S. Provolo i S. Severo), središnjem mjestu okupljanja hrvatskih prekojadranskih iseljenika. U drugim mletačkim predjelima Kotorani se spominju u podjednakom omjeru (četvrt S. Marco: župa S. Luca; četvrt Cannaregio: župa S. Maurizio; četvrt Dorsoduro: župa S. Gregorio), a zanimljiv je i jedan njihov spomen na otoku Chioggi.⁶

Podaci iz oporuka nisu jedini izvor za proučavanje mjesta stanovanja kotorskih patricija u Mlecima. Na osnovi katastarskih popisa zgrada i žitelja pojedinih mletačkih četvrti i župa, provedenih odredbom državnog ureda *X Savi sopra alle Decime in Rialto* (dalje: X Savi) saznajemo za precizna mjesta njihova boravka tijekom 17. stoljeća. Tako se, primjerice, u katastru za četvrt Castello 1661. godine spominje kotorski patricij Tripun Pasquali, žitelj župe S. Severo pored ženskog benediktinskog samostana S. Lorenzo. Kuća na broju 21 u vlasništvu je istoimenog samostana, a godišnja najamnina redovnicama iznosi 148 solida. Iz iste godine potječe i podatak o Nikoli Bolici, vitezu (*cavaliere*) i zapovjedniku na mletačko-turskoj granici u Boki.⁷ Nikola je žitelj predjela Cannaregio u župi S. Marcuola (četvrt *Rio della Sensa*). Kuća na broju 454 vlasništvo je obitelji Barbarigo, a godišnja stanarina iznose znatnih 120 dukata.⁸

Oporučni legati namijenjeni članovima obitelji rječito su svjedočanstvo međusobne povezanosti pojedinih kotorskih patricijskih obitelji. U uobičajenim navodima o izvršiteljima oporuke i obdarenicima dijelom ili cjelokupnom oporučiteljevom imovinom sadržani su podaci o brojnim pojedincima, kotorskim patricijima, koji su u svoje doba imali važno mjesto u javnom životu Boke i Kotora. Bogatstvom podataka i učestalošću spominjanja konkretnih imena izdvaja se nekoliko kotorskih oporuka. Tako, primjerice, Jeronim Bizanti pok. Frane spominje i obdaruje brata Marina i dvije sestre (čija imena ne navodi) velikim iznosima od po 200 dukata.⁹ Franceskina, kći časnika Frane Buće imenuje izvršiteljima svoje posljednje volje nećaka Franu iz ogranka patricijske obitelji Drago Buća te rođaka Matu Burovića, tada kapetana u mletačkoj vojnoj službi. Brojnim rođakinjama (Bianka, Beatrice, Magdalena, Severa) i rođacima (Hektor, Hanibal, Vicko i Andrija) iz roda Burović (djeca njezinog strica Stanislava Burovića) ostavlja izrazito visok novčani legat od 4000 dukata, a kćerima svoga šogora Serafina Drago Buće (Mariji i Severi) dariva po 100 dukata. Glavnim nasljednicima svoje iznimno velike imovine Franceskina imenuje sinove Serafina Drago Buće - Franu, Baldvina i Vicka.¹⁰ Članovi nekoliko uglednih kotorskih patricijskih obitelji spomenuti su i u oporuci doktora prava Jerolima Buće. Izvršiteljem oporuke imenuje viteza (*cavaliere*) Franu Bolicu,¹¹ a ukoliko ovaj umre prije samoga oporučitelja njegovo mjesto će zauzeti Jerolimove sestre Marija i Franceskina te braća Ivan i Frano Buća, sinovi Jerolimovog rođaka Lovre. Rođaku i prvospomenutom izvršitel-

⁶ Riječ je o Franceskini Bolica, udanoj za chioggianskog patricija Nicolu Agnellina (ASV, NT, b. 1442, br. 11, 1564).

⁷ Podrobnije o Nikoli Bolici vidi u: Hrvatski biografski leksikon (dalje: HBL), sv. II, Zagreb 1989, 109.

⁸ ASV, X Savi: Catastico di Venezia, sestiere Castello, b. 420, fasc. V, str. 350; *ibid.*, sestiere Cannaregio, b. 421, fasc. XII.

⁹ ASV, NT, b. 89, br. 84, 1578.

¹⁰ ASV, NT, b. 212, br. 30, 1780.

¹¹ Frano Bolica Grbičić (oko 1580. - 1653), nosilac viteškog odličja Sv. Marka (Cavalerie di San Marco), bio je zapovjednik kotorske ratne galije, poslanik kotorske općine u Mlecima te papinski opunomoćenik za misije u Albaniji. Podrobnije vidi: HBL, sv. II/1989, 112.

ju oporuke Frani Bolici ostavlja 100 dukata, koliko dariva i šogorici Oktaviji, supruzi njegovoga brata Ivana Buća. Bratovima kćerima (čija imena ne navodi) namijenjuje po 100 dukata, a nasljednicima ostatka svoje imovine imenuje nećake Ivana, Marina i Alvisea, sinove pokojnog mu brata Mihovila. Spominjući svoje ugledne pretke, Jerolim izriče želju da se tijekom iduće dvije godine održi čak 2400 misa zadušnica u spomen na njegovog oca Alvisea, ujake Marina i Tripuna te pokojnu braću Vicka i Mihovila.¹² Naposljetku, na učestale obiteljske veze upućuje i oporuka kotorskog patricija i trgovca Nikole Buća. Se-strama Jelici i Tomici dariva po 10 dukata, koliko ostavlja i njihovoj majci Mariji. Dio prihoda od prodaje svile namjenjuje sestri Barbari, tada benediktinskoj redovnici u mletačkom samostanu S. Lorenzo, a ostatak novca stečenog trgovinom dariva braći Tomi i Tripunu. Preostatak svojih dobara, kako onih u Mlecima, tako i onih u domovini, prepušta na doživotno uživanje majci, uz uvjet da nakon njezine smrti pripadnu braći Tomi i Tripunu.¹³

Osim raznovrsnih podataka o članovima najuže obitelji, oporuke kotorskih patricija sadrže i spomen brojnih prijatelja i poznanika (također uglavnom pripadnika patricijskih rodova) nastanjenih u Mlecima ili u rodnom kraju. U oporukama su oni poglavito zabilježeni kao izvršitelji ili kao svjedoci prilikom sastavljanja oporučiteljeve posljednje želje. Tako su, primjerice, Dubrovčani Ivan Lughini i patricij Jeronim Bunić (de Bona) imenovani izvršiteljima oporuke Kotoranina Jeronima Bizantija. U istoj oporuci obdaruje se dijelom oporučiteljeve pokretne imovine (odjeća) Jeronimov poznanik, dubrovački patricij Luka Lucari.¹⁴ U dodatku oporuci Frane Bolice spomenuti su, pored brojnih članova obitelji, oporučiteljevi prijatelji Vicko Franin Drago te Anzolo i Ivan Krstitelj Zaguri. Njima se namijenjuju nevelike svote od po 8 odnosno 10 dukata.¹⁵ Na osnovi navedenih podataka vidljiva je učestalost njihovih veza s članovima obitelji, ali i pripadnicima ostalih patricijskih obitelji iz domovine. Takva značajka nije zabilježena u primjeru većine drugih hrvatskih iseljenika te se po tome Kotorani još jednom izdvajaju kao zasebna i prepoznatljiva skupina unutar hrvatske zajednice u Mlecima.

Podaci o oporukama svjedoče o velikim gospodarskim mogućnostima kotorskih patricija nastanjenih u Mlecima. U više njihovih oporuka spomenuta je visina novčanog kapitala kojim raspolažu, a koji u velikoj mjeri premašuje skromne imovne mogućnosti pretežitog dijela hrvatskih iseljenika. Tako, primjerice, patricij Jerolim Bizanti u više navrata nabraja velike novčane iznose (koji ukupno premašuju 1000 dukata) te ih oporučno namijenjuje članovima obitelji i crkvenim ustanovama u Mlecima i domovini. Više nego dvostrukim iznosom (preko 2500 dukata) raspolaže u trenutku pisanja oporuke Franceskina Buća. Novac je stečen mirazom i oporučnim legatima pokojnih članova obitelji, a namijenjuje se brojnim članovima rodbine, mahom pripadnicima bokeljskih patricijskih rodova. Obitelji Buća pripada i doktor prava Jeronim. Njegova oporuka također sadrži spomen brojnih novčanih ostavština najbližim članovima obitelji, a ukupni novčani iznosi premašuju 500 dukata.¹⁶ Razgranati vidovi poduzetničkog poslovanja odlika su nekoliko kotorskih patricija privremeno nastanjenih u gradu na lagunama. Njihove oporuke prepune su zahtjeva za potraživanjem novčanih svota i trgovačke robe od bivših poslovnih partnera (koji pretežno potječu s istočnojadranske obale), a među istaknutijim primjerima prednjače Nadal Bizanti i Nikola Buća.¹⁷

¹² ASV, NT, b. 82, br. 38, 1649.

¹³ ASV, NT, b. 677, br. 798, 1537.

¹⁴ ASV, NT, b. 89, br. 84, 1578.

¹⁵ ASV, NT, b. 841, br. 335, 1605.

¹⁶ ASV, NT, b. 89, br. 84, 1578; b. 212, br. 30, 1780; b. 82, br. 38, 1649.

¹⁷ ASV, NT, b. 677, br. 798, 1537; b. 280, br. 590, 1564.

Vjerski život i religioznost kotorskih patricija nisu se razlikovali od drugih žitelja Mletaka. Zahvaljujući velikim imovnim mogućnostima, njihove oporuke sadrže brojne darovnice mletačkim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama. U prvom navodu koji se odnosi na veze oporučitelja s vjerskim ustanovama odabire se mjesto posljednjeg počivališta. U oporukama kotorskih patricija mletačke crkve nisu redovito zabilježene (zbog odredbe oporučitelja da se njegovo tijelo sahrani u domovini), a najčešće se spominju franjevačka bazilika S. Francesco della Vigna te crkve S. Maurizio i S. Gregorio. Slijede uobičajene odredbe o držanju misa za spas duše pokojnika i njegovih predaka, imenovanje svećenika zaduženog za slavljenje zadušnica tijekom idućih godina, određivanje habita u koji će tijelo biti položeno te nabranje dodatnih pojedinosti u svezi posljednjeg ispraćaja pokojnika (pratnja članova kaptola i nabožnih ustanova, nošenje voštanica i dr.). Posebnu istraživačku pozornost privlače, međutim, oporučne odredbe kotorskih patricija u kojima se mletačke crkvene ustanove darivaju dijelom njegove imovine. Među brojnim primjerima koji svjedoče o dubokoj povezanosti Kotorana s Katoličkom crkvom u gradu na lagunama, izdvaja se nekoliko sadržajem posebno bogatih oporuka. Tako, primjerice, Jeronim pok. Frane Bizanti određuje da se njegovo tijelo pokopa u franjevačkoj crkvi u Mlecima, a redovnicima istog samostana dariva 140 dukata *per mia sepultura* te 60 dukata za služenje gregorijanskih misa tijekom idućih 50 godina i za izradbu crkvenog ruha (*paramento*) za potrebe njihove crkve. Najposlije, čak 250 dukata Jeronim dariva prosjacima (*poveri mendicanti*), koje će odabrati izvršitelji njegove oporuke.¹⁸ Podrobni navodi u svezi posljednjeg ispraćaja sadržani su u dodatku oporuci Frane pok. Marina Bolice. Izvršiteljima oporuke nalaže da njegovo tijelo bude preneseno u župnu crkvu S. Maurizio u predjelu Cannaregio, odjeveno u habit kapucina te uz pratnju svećenika i đakona sahranjeno u istoimenoj crkvi. Za troškove sahrane ostavlja nevelikih 10 dukata, ali zato znatno više (50 dukata) namijenjuje tamošnjim siromasima (*poveri del Christo*).¹⁹ Među drugim obdarenim vjerskim ustanovama u Mlecima u oporukama kotorskih patricija spominju se bratovštine Sv. Julijana i Sv. Roka (spomenute u oporuci Marije Bizanti) te poznati hospitali Madonna della Pietà, Ss. Giovanni e Paulo (S. Zuane Polo) i *degli Incurabili* (prema oporuci Nikole Buće).²⁰

U sklopu razmatranja vjerskog života Kotorana važno mjesto pripada i njihovim odnosima s tamošnjim duhovnim osobama. Svećenici i redovnici u raznim mletačkim crkvama i samostanima u više se navrata spominju kao izvršitelji njihovih posljednjih odredbi te kao svjedoci prilikom sastavljanja oporuka. Uglavnom djeluju u župama unutar predjela iseljenikova mjesta stanovanja, a vrijedno je spomenuti da se među njima navodi i nekoliko duhovnih osoba podrijetlom iz dalmatinskih gradova.²¹

Razmatranje vjerskog života kotorskih patricija u Mlecima nemoguće je bez ukazivanja na njihovu ulogu u višestoljetnom djelovanju vodeće ustanove okupljanja hrvatske iseljeničke skupine - Bratovštine Sv. Jurja i Tripuna (*Scuola dei SS. Giorgio e Trifone, Scuola degli Schiavoni, Scuola Dalmata*).²² Osnovana 1451. godine kao mjesto okupljanja dosel-

¹⁸ ASV, NT, b. 89, br. 84, 1578.

¹⁹ ASV, NT, b. 841, br. 335, 1605.

²⁰ ASV, NT, b. 735, br. 351, 1483; b. 413, br. 355, 1557.

²¹ Primjerice, dominikanac Pavao Šibenčanin izvršitelj je oporuke Nikole Buća. Svećenik Dionizije iz Zadra potpisan je kao svjedok u oporuci Nadala Bizantija (ASV, NT, b. 280, br. 590, 1564; b. 413, br. 355, 1557).

²² Podrobnije o povijesti Bratovštine vidi: G. PEROCCO, *Carpaccio nella Scuola di s. Giorgio degli Schiavoni, Venezia 1964* (dalje: PEROCCO 1964); ISTI, *Guida alla Scuola Dalmata dei Santi Giorgio e Trifone (detta San Giorgio degli Schiavoni), Venezia 1984*; *Le Scuole di Venezia* (a cura di T. PIGNATTI), Milano 1981, 99-118; L. ČORALIĆ, *Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Izvori, historiogra-*

jenika s mletačkih posjeda na istočnojadranskoj obali, Bratovština je okupljala poglavito doseljenike iz dalmatinskih i bokeljskih gradova, ali je bila otvorena i za doseljenike iz drugih, nemletačkih dijelova Hrvatske. Smatra se da su glavnu ulogu prilikom osnutka Udruge imali upravo Kotorani, koji su tijekom tada činili najbrojniji dio hrvatskoga iseljništva u gradu na lagunama. Na tu činjenicu upućuje i jedno od imena Bratovštine, posvećeno kotorskom svecu-zaštitniku Sv. Tripunu. U prvom stoljeću djelovanja Bratovština je imala sjedište u crkvi Sv. Ivana od Hrama (*S. Zuane del Tempio*), nazivanoj (prema obližnjoj ulici) još i crkva Sv. Ivana od Furlana (*S. Zuane dei Furlani*). U vrijeme najjačeg inzenziteta hrvatskih prekojadranskih iseljavanja (16. st.) Bratovština dostiže vrhunac gospodarske moći. Stoga 1551. godine podiže vlastito sjedište, smješteno pokraj templarske crkve, uz četvrt zvanu prema hrvatskim iseljenicima *Fondamenta dei Schiavoni*.

Tijekom svih proteklih stoljeća Bokelji su imali pretežit udio u članstvu Bratovštine, obnašajući vodeće dužnosti u njenim upravnim i izvršnim tijelima. Podaci o njihovoj zastupljenosti u tijelima Bratovštine sadržani su u temeljnim arhivskim spisima: izvješćima s godišnjih skupština (*Capitolar grande*) i u knjigama godišnjih prihoda i rashoda (*Libri conti e spese*) Udruge.

Spomen kotorskih patricija u Bratovštini iskazan je na više načina. Tako se 1631. godine kao obnašatelj vodeće, predstojničke dužnosti u Bratovštini (*guardian grande*, gastald) spominje guvernadur Tripun Bolica.²³ Član Velikoga vijeća Bratovštine (*Capitolo grande*) je 1657. patricij Nikola Scura, dok je kao *consorella* 1672. godine zabilježena Anzola, kći Tome Buća.²⁴ Potkraj 18. stoljeća (1783. god.) spominje se u godišnjim troškovnicima (stavka: *donzele pagate*, to jest isplata miraza ili pristupnine u samostan) Veronika Ivana, kći Ivana Krstitelja Bizanti te tom prilikom dobiva od uprave Bratovštine 10 dukata za svoju udaju.²⁵ Naposljetku, nekdašnje sjedište Bratovštine (crkva S. Zuane del Tempio) podrobno se navodi u oporučnim odredbama Nadala Bizanti 1564. godine. Nadal kao mjesto svog posljednjeg počivališta određuje bratimsku grobnicu u crkvi ivanovaca te ostavlja tamošnjem kapelanu jedan dukat za služenje misa zadušnica. Za trošak pogreba ostavlja kaptolu iste crkve svotu od šest dukata uz uvjet da njegovi članovi nazoče Nadalovom posljednjem ispraćaju.²⁶

Najveći broj kotorskih iseljenika nalazio je u Mlecima trajno utočište. Ondje su zasniivali obitelj i dom, zapošljavali se u uvijek traženim i produktivnim djelatnostima te s vremenom prekidalu svaku vezu sa rodnim krajem. Njihovi su potomci (poglavito oni rođeni u mješovitim brakovima) podizani i odgajani isključivo u mletačkoj sredini te su se vrlo brzo asimilirali i gubili sjećanje na matično podrijetlo svojih predaka. Ipak, susret sa novom sredinom i ljudima, drugačijim običajima i načinom života, nisu uvijek nužno značili i prestanak domovinskih veza. Arhivska vrela svjedoče da je nemali broj - često i onih koji su trajno napustili svoju domovinu - zadržavao veze sa članovima obitelji, rodbine, prijateljima i poznanicima u rodnom kraju. Takvi primjeri posebno su često zabilježeni u slučaju pripadnika kotorskih patricijskih obitelji. Budući da su oni najčešće samo privremeno nastanjeni u gradu na lagunama, njihove veze s matičnim krajem mnogo su učestalije. Sadržaj njihovih oporuka zorno pokazuje kako su, bez obzira na dužinu izbjavanja, Boku i

fija i mogućnosti istraživanja, Radovi ZHP, sv. 27/1994, 43-57; ISTA, Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima u oporukama hrvatskih iseljenika, *Croatica christiana periodica*, god. XVIII, br. 34, Zagreb 1994, 79-98.

²³ PEROCCO 1964, 234.

²⁴ Archivio Scuola Dalmata dei Ss. Giorgio e Trifone (dalje: ASD), *Capitolar grande*, anno 1657, 1672.

²⁵ ASD, *Libri conti e spese*, anno 1783.

²⁶ ASV, NT, b. 280, br. 590, 1564.

Kotor smatrali jedinom pravom domovinom te se stoga većina njihovih oporučnih navoda, zahtjeva i želja, odnose na osobe i ustanove u rodnome kraju.

Najčvršći dokaz povezanosti i održavanja veza iseljenika sa domovinom jesu podaci o različitim vrstama imovine koju posjeduju u svome matičnom mjestu. U oporukama kotorskih patricija zabilježeno je nekoliko takvih primjera. Tako guvernadur Tripun Bolica izrijeком spominje dobit koja mu godišnje pristiže od prihoda na zemljišne posjede *nel territorio di Cataro*, kao i novčana potraživanja (*crediti di Cataro*) od kotorskih patricija (Vicko Drago) i građana (Lucija, supruga Ićana Dubrovčanina). Posjedom u Paštrovićima raspolaže trgovački poduzetnik Nikola Buća te ga oporučno ostavlja braći Tripunu i Tomi.²⁷

Jedan od najizraženijih vidova iskazivanja svijesti o domovinskom podrijetlu kotorskih patricija nastanjenih u Mlecima je njihov odnos prema vjerskim ustanovama u domovini, potvrđen iskazivanjem želje za pokopom u domovini i oporučnim legatima crkvama, samostanima, bratovštinama, hospitalima i konkretnim duhovnim osobama.²⁸ Tako, primjerice, Jerolim Bizanti dariva kotorskom samostanu klarisa Gospe od Anđela znatnu novčanu svotu od 300 dukata uz uvjet da redovnice rečenog samostana mole za spas njegove duše, a isti iznos namijenjuje i redovnicama samostana Sv. Mihovila u Dubrovniku.²⁹ Sadržajem su raznovrsne i visinom legata znatne ostavštine koje guvernadur Tripun Bolica ostavlja za nabožne svrhe i crkvene ustanove rodnoga grada. Spominjući u nekoliko navrata siromahe grada Kotora, Tripun dariva ustanovama koje se brinu za njihovo zbrinjavanje 10 dukata koje im moraju isplatiti njegovi glavni nasljednici, kao i prihode od utjerivanja različitih dugova. Tripun, nadalje, spominje posjede kojima raspolaže u Kotoru i okolici te dio ostavlja bratovštinama Presvetog Sakramenta i Gospe od Karmena (sjedište u crkvi Sv. Josipa) u Kotoru.³⁰ Predstavnik treće ugledne kotorske plemićke obitelji - doktor prava Jerolim Buća pok. Alvisea - obdaruje kotorsku dominikansku crkvu Sv. Nikole.³¹ Naposljetku, zanimljiv navod bilježi oporuka Franceskine, kćeri višeg časnika u mletačkoj vojsci Frane Buće. Spominjući kako je njezin otac sahranjen u Šibeniku (ne navodi crkvu gdje se nalazi njegov grob), Franceskina navodi da, ukoliko je smrt zatekne u gradu Splitu, bude sahranjena u tamošnjoj crkvi Sv. Marije (vjerojatno crkva *Madonna di Taurello*), uz skroman pogrebni ispraćaj i bez velikih troškova.³²

²⁷ ASV, NT, b. 123, br. 27, 1635; b. 413, br. 355, 1557.

²⁸ O tome vidi moj rad Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini, *Croatica christiana periodica*, god. XVIII, br. 31, Zagreb 1993, 49-145.

²⁹ Lasso alle reverende monache di Santa Maria de Angeli di Cataro ducati 300 che preghino Dio per me. Lasso alle reverende monache di S. Michiele dentro la città di Ragusi ducati 300 acciò che preghino Dio per me (ASV, NT, b.89, br. 84, 17.2.1578).

³⁰ ASV, NT, b. 123, br. 27, 29.12.1635.

³¹ ASV, NT, b. 82, br. 38, 19.4.1649.

³² Ordino che se seguire la mia morte in Sebenico sia il mio cadavere sotterato nella sepoltura ove esiste quello di mio padre. Ma se piacerà a Iddio Signore chiamarmi all'altra vita in Spalato intendo et ordino di esser sepolta nella chiesa delle Monache di S. Maria di quella città con eseguite decenti ma senza pompa di funerali (ASV, NT, b. 212, br. 30, 24.9.1783).

*PRILOG I. Popis oporuka kotorskih patricija u Mlecima:**

1. Maria de Cataro condam Nicolo Bisanti uxor ser Iohannis de Zellandia, ASV, NT, b. 735, br. 351, 26.6.1483.
2. Nadal Bisanti de Cataro, ASV, NT, b. 280, br. 590, 30.6.1564.
3. Hierolimo Bisanti fu Francesco de Cataro, ASV, NT, b. 89, br. 84, 17.2.1578.
4. Stephanus de Boliza filius Antonii, ASV, NT, b. 1070, br. 217, 16.9.1431.
5. Franceschina Bolizza condam Michaelae consorte Nicolo Agnelina, ASV, NT, b. 1442, br. 11, 9.7.1564.
6. Francesco Bolizza nobile de Cataro condam Marin, ASV, NT, b. 841, br. 335, 2.4.1605.
7. Trifon Boliza governatore figlio condam Zuane nobile de Cataro, ASV, NT, b. 123, br. 27, 29.12.1635.
8. Nicolaus Buchia condam Petri Pastrovich, ASV, NT, b. 677, br. 798, 23.9.1537.
- 8a. (Isti): Nicolo Buchia condam ser Piero Pastrovich mercadante, ASV, NT, b. 413, br. 355, 13.4.1557.
9. Gierolimo Buchia dottor fu Alvise de Cataro, ASV, NT, b. 82, br. 38, 19.4.1649.
10. Franceschina Buchia condam sargente general Francesco Bucchia, ASV, NT, b. 212, br. 30, str. 49'-51, 20.8.1780.

PRILOG II. Oporuka kotorskog patricija Tripuna Bolice, Archivio di Stato di Venezia, Notarile testamenti, busta 123, br. 27, str. 33'-34', 29.12.1635. god.

Anno ab Incarnazione Domini Nostri Jesù Christi millesimo secentesimo trigessimio quinto, indizione quarta, die vigessimio novo decembris.

Ritrovandomi volendo io Triffon Boliza governor figlio del quondam Zuanne nobile di Cattaro sin tanto che per gratia del Signor Iddio mi attrovo sano di mente, et intelletto benche del corpo aggravato da un'infermità di Cattaro disponer et orderer le cose mie, ho fatto perciò chiamar e venir a me Alesandro Basso nodaro pubblico di Venetia nella casa della mia habitation posta in contrata di San Gregorio in Calle della Lanza di raggion dell'Illustrissimo signor Manegeri et l'ho pregato voler scriver questo mio testamento, et ultima volontà acciò quando piacerà a Sua Divina Maesta di chiamarmi ad altra vita debbi esser apunto computo et roborato secondo li ordini, e leggi di questa inclita città.

Racomando dunque prima l'anima mia al mio Signor Iddio Creatore, e Redentore, alla Beatissima Vergine Maria Madre di Carmeni et a tutto la Corte Celestial.

Primo ordino, che morendo in Venetia il mio cadavere sia sepolto nella mia chiesa parochial di San Gregorio con esser porto di notte senza pompa alcuna con un paro di torzi, et con quella elemosina, che e più propria però che non eccedi il numero di 15 ducati.

Per primicie e mal tolto lasso alli poveri di Christo della città di Cattaro per una volta tanto 10 ducati da esserli dati del mio herede universal subito.

Item lasso alla Signora Gasparina figlia del quondam Bernardin Painelo da Venetia solita habita meco, iure legati et pro debito di conscienze et per obbligo che d'essa a suoi portanza per il governo fattomi tanto nella mia malatia tutti li miei mobili raggion, et action niuna eccetuata, che di che sorte, et qualità, esser si siano che al tempo della mia morte mi attrovami haver nella casa della mia habitatione in Venetia o altrove, che ordine mio havere mandato fuori di casa al che sarà da me eccitata mentre cosi seguisse eccetuando dinari, che mi potessi ritrovar haver in casa della qual roba resti padrona di poter vender per cavar il denaro del qual poi possi cavar qualche beneficio per alementarsi o far qualche li piace aggiragendoli conditione modi, et obbligo che segue.

Deve detta signora Gasparina consegnar apresso di se Gierolima sua, et mia figliola nella infantil età esistenti, vestirla, cruderla nei costumi procurando a suo tempo, e monacarla o maritarla per quel

* Uključene su isključivo one oporuke u kojima su kotorski patriciji izravni sudionici odnosno oporučitelji.

occasione ordino che il mio herede debba vender augmenti (?) di livello che diversi mi pagano nel territorio di Cattaro subito seguito la mia morte, et il capital che mi incorerà delli detti sia subito posto a procento di sei per cento in mano di persone sicure perche appresso di esso capital che riceva questi augmenti di beneficio per acrescerli maggiormente la dote. Obligando detto mio herede che oltre il detti lavori debba contribuir ogni anno ducati 30 fino sarà maritata o monaccata, ma morendo, il detto lasso resti nullo et in caso che morisse la madre della detta, sia padrona di poter disponer di miei mobili, et altro come ho detto per ducati trecento per l'anima sua et mia et il resto, che torni al mio herede con detta figliola qual doverà haverne cura come sua propria.

Item lasso l'affitto che mi paga Vincenzo Drago, et Lucia moglie di Ician Raguseo in perpetuo alla Scuola del Santissimo Sacramento et alla Madonna di Carmine dentro nella città di Cattaro.

Item lasso tutti quei crediti, che da particular in Cattaro pottene aspettar alla mia persona siano dispensati alli poveri di Christo.

Miei universali heredi siano li signori cavalier Francesco et Vincenzo fratelli miei carissimi pregandoli eseguir questo che ho detto di sopra promettendomi dal loro amor più di quello sapei desiderare, et questo voglio sia l'ultimo mio testamento et volontà qual voglio sii valido con ogni miglior modo di raggion et causa che valer potesse, et sussistar annullando et revocando ogn'altro mio antecedente testamento in qual si voglia loco o tempo che forme stato fatto, e se non valene per via di testamenti vaglia in tutte le sue parti per via di codicillo di donazione causa mortis o d'altra miglior dispositione et ultima volontà ne altro voglio ordinar. Interrogato da nodaro da luochi pii giusto alla lege rispose non voglio far altro.

Testes fuerunt Antonio Capello barbier a San Gregorio fu del signor Pietro barbier et Vettor Vettori caleger a San Gregorio fiol de signor Ogniben.

Die 29 martis 1636

Fu publicato ad istanza della signora Gasparina veduto prima il cadavere del testator alla qual ho intimato anco la parte delli eccellentissimi signori esecutori alle acque.

Ego Allexander Basso nodaro pubblico di Venetia complevi et roboravi.

Riassunto

La vita e l'agire dei patrizi cattarini a Venezia dal 16. fino al 18. secolo

In base allo studio dei testamenti custoditi nell'Archivio di Stato di Venezia viene accennato alle caratteristiche fondamentali dell'emigrazione e delle azioni dei patrizi cattarini a Venezia dal 16. fino al 18. secolo. Il tempo della loro presenza più frequente a Venezia è il periodo dal 16. fino al 18. secolo. In riguardo alla frequenza della citazione nelle fonti, il maggior numero di testamenti si riferisce alle famiglie patrizie dei Bolica, Buća e Bizanti. La maggioranza dei patrizi cattarini non era stabilmente domiciliata a Venezia, ma vi agiva temporaneamente, principalmente per svolgere affari personali oppure per esercitare servizi diplomatici o militari. Per lo più abitavano nelle parrocchie della zona di Castello – il luogo della concentrazione più densa dell'emigrazione croata durante tutti i secoli passati. I loro testamenti dimostrano chiaramente i frequenti legami con gli appartenenti della comunità degli emigranti croati, specialmente con i patrizi bocchesi e ragusei. In base alle loro eccezionali possibilità economiche appartenevano alla parte scelta dell'emigrazione. Nei testamenti sono compresi anche numerosi dati riguardanti i loro legami con la patria, particolarmente per quanto riguarda donazioni alle istituzioni religiose patrie.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJESTINST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI 31

ZAGREB 1998.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Stipe Botica

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Matićka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5.X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik

Kompjutorski slog i prijelom

DENONA d.o.o., Garićgradska 6, Zagreb

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u travnju 1999. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 31

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1998.

– 340 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X